

A.J. D'Ailly

Franeker, 22 juni 1902 – Amsterdam, 24 november 1967

Arnold Jan d' Ailly werd op 22 juni 1902 in het Friese stadje Franeker geboren, als zoon van een dokter. Hij was nog maar enkele jaren oud, toen de familie naar het Gelderse Doesburg verhuisde. Daar bezocht hij de lagere school en het gymnasium; in 1921 werd hij ingeschreven als student aan de Universiteit van Amsterdam; in 1926 verwierf hij de titel van meester in de rechten. Al spoedig werd hij benoemd tot waarnemend-griffier bij het Amsterdamse Gerechtshof, welke functie hij in 1927 verwisselde voor die van secretaris der directie van de Stoomvaart-Maatschappij "Nederland". Twee jaar oefende hij die functie uit, juist lang genoeg om één van de directieleden van die maatschappij op een reis naar het toenmalige Nederlandsch-Indië te vergezellen. In 1929 werd hij benoemd tot adjunct-secretaris van de Vereeniging voor den Effectenhandel, later tot secretaris, een functie, die hij tot 1 maart 1940 uitoefende. Daarop volgde een werkzaamheid als directeur van de Kasvereniging, ruim vijf en een half jaar lang. Het was in de sombere jaren 1940-'45, dat hij zijn activiteiten bij deze bank heimelijk kon aanwenden voor de financiering van het verzet door hulpverlening aan het Nationaal Steun Fonds. Na de bevrijding van ons land in 1945 werd hij - op 31 oktober van dat jaar - op een belangrijke post geroepen, namelijk die van directeur van de Nederlandsche Bank. Hier scheen voor hem, gedurende een langere periode, een belangrijke functie te zijn weggelegd. Maar het lot beschikte anders; met ingang van 1 oktober 1946 benoemde Hare Majesteit de Koningin hem tot burgemeester van de hoofdstad. Het was de waarnemend burgemeester Bernard C. Franke, die hem in de raadzaal installeerde en de zilveren ambtsketen omhing, die de nieuwe burgemeester zo vele jaren bij zo vele spectaculaire gebeurtenissen zou dragen. In aanwezigheid van talloze autoriteiten, onder wie de man, die op de dag van de bevrijding de leiding van het stadsbestuur in handen had genomen, Feike de Boer. Had de stoere Fries Feike de Boer de eerste maanden na de bevrijding in de ontredde, verarmde, vervuilde stad "de bezem gehanteerd" - zoals hij zelf graag zei -, had de Zeeuw Bernard Franke tot taak het stadsbestuur in normale banen te leiden, op d'Ailly's schouders kwam de taak te rusten het aloude Amsterdam tot nieuwe glorie te brengen. Geen eenvoudige taak; vandaag de dag valt het moeilijk zich voor te stellen, met welke problemen het stadsbestuur toen te maken had. Wel en wee van de burgerij waren in hoge mate afhankelijk van zorg en voortvarendheid van lands- en stadsbestuur. Nog geen maand was een nieuwe, gekozen gemeenteraad in functie. De nieuwe burgemeester nam de portefeuille van haven- en handelsinrichtingen (waaronder de luchthaven Schiphol) onder zijn hoede. Van meet af aan ijverde hij voor een snel herstel, veelal tevens een verbetering van de weg naar zee, het verkeer door de lucht en de binnenvaart naar het Europese achterland. De kleine problemen van elke dag vroegen mede de aandacht; huisvesting, voeding, kleding, enz. bewogen veler harten en hoofden. Zijn ambtsaanvaarding viel min of meer samen met de uitzending van de eerste troepen naar Indonesië, hetgeen heftige reacties als protestbetogingen, stakingen, enz. ten gevolge had, waarbij politieacties uiteraard niet achterwege bleven. Razzia's op zwarthandelaren waren veelvuldig aan de orde. De man, die tot nu toe met bankproblemen van doen had gehad, aanvaardde zijn veelsoortige taak als voorzitter van de gemeenteraad, hoofd van de politie, de brandweer en wat al niet met grote energie, opgewektheid en humor.

Amsterdam had weer een burgemeester, maar vóór alles een burgervader. Want zó zou de burgerij hem de komende jaren zien en beleven, van de vroege ochtend tot de late avond. De familie betrok de ambtswoning, Herengracht 502. Menigmaal zagen de burgers 's avonds laat het licht branden in de werkkamer van hun burgemeester. Hij mocht overdag graag eens op het kleine balkon staan, al gauw gegroet door de voorbijgangers. Geen gids op een rondvaartboot zou vergeten "het huis met de pilaren" aan te wijzen en mogelijk te duiden op de "fiets van de burgemeester", die tegen de gevel stond (al was dat in feite veelal het voertuig van een van de zonen d'Ailly). Burgemeester

Arnold d'Ailly veroverde spoedig, door zijn charme en bonhomie, de harten van velen, ook van zijn tegenstanders. Om het even of hij te midden van de Koninklijke Familie vertoefde dan wel deelnam aan feesten in de Jordaan, hij bleef de eenvoudige mens met een warme belangstelling, ook op sociaal terrein.

Vruchtbaar bewind

Omvangrijk en gevarieerd is het aantal belangrijke beslissingen, dat onder het bestuur van d'Ailly is genomen. Ten aanzien van de bedreigde drinkwatervoorziening werden kostbare voorzieningen getroffen; met de provincie Noord-Holland werd de NV Rijn-Kennemerland gesticht, die het Rijnwater, via het waterwinningsgebied in de Zandvoortse duinen, naar de hoofdstad zou voeren. De bouw van een nieuwe elektrische centrale, waarbij het om aanzienlijke investeringen ging, kwam op gang. Met kracht werd de ontwikkeling van vier westelijke tuinsteden aangevat; in oktober 1952 kon burgemeester d' Ailly met gerechte trots Koningin Juliana bij de eerste familie, die zich in de tuinstad Sloterveer gevestigd had, binnenleiden. Dat was het begin van de "trek" van ruim 135.000 mensen daarheen! Het was een grote dag voor hem, toen in mei 1952 Koningin Juliana het nieuwe Amsterdam-Rijnkanaal opende. Op de avond van diezelfde dag presenteerde d'Ailly - in de Burgerzaal van het Koninklijk Paleis aan de Dam - het feestdiner, waaraan meer dan 400 binnen- en buitenlandse gasten aanzaten. Onder zijn bewind aanvaardde de gemeenteraad in juni 1953 het IJ-tunnel-project, dat de regering in 1955 goedkeurde; toen kon niemand vermoeden welk een kat-en-muisspel tussen Rijk en hoofdstad nog te wachten stond. Hij bracht nieuw leven in het "stadhuisvraagstuk" door zich een enthousiast voorstander te tonen van de bouw van een nieuwe zetel voor het stadsbestuur, niet op het Frederiksplein, doch aan de Amstel, in de vernielde joodse wijk. Begin november 1954 aanvaardde de gemeenteraad, nadat deze het eerst had afgewezen, - met één stem tegen - een daartoe strekkend voorstel. In juli 1955 ging de gemeenteraad onder zijn voorzitterschap accoord met de plannen voor een nieuw RAI-tentoonstellings- en congresgebouw, dat thans in het internationale en nationale tentoonstellings- en congreswezen een voorname rol speelt. Tientallen projecten - bruggen, sportvelden en wat al niet - kwamen tot verwezenlijking. Bij de totstandkoming van het monument op het Jonas Daniël Meijerplein - de "dokwerker" van Mari Andriessen -, dat Koningin Wilhelmina midden december 1952 onthulde, gaf hij telkens weer van zijn intense belangstelling blijk.

Reeds in augustus 1947 had - onder zijn leiding en inspiratie - de gemeenteraad het besluit genomen het midden-Damterrein in beginsel te bestemmen voor het op te richten Nationaal Monument, gewijd aan allen, die in de oorlogsjaren 1940-'45, hetzij militair, hetzij burger, het leven lieten. Ook dat monument had zijn voortdurende actieve aandacht; het was voor hem de bekroning van veel bemoeienissen, toen Koningin Juliana op 4 mei 1956 het onthulde, waarna burgemeester d'Ailly in bewogen woorden - namens de stad Amsterdam - de zorg voor dit monument op zich nam. Onder zijn bewind kwamen in het bestuurlijke vlak de eerste wijkraden en -centra tot stand. Vraagstukken als woningnood, de binnenstad, het verkeer, de kerken- en scholenbouw, de universiteit en wat al niet dwongen hem telkens weer tot studie en positiebepaling. Naast zijn burgemeesterschap oefende d'Ailly tal van andere functies uit. Ambtshalve was hij president-curator van de stedelijke universiteit, voorwaar geen sinecure. Een tijdlang was hij voorzitter van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. Hij had zitting in de Raad van Commissarissen van de Hoogovens, van de Koninklijke Luchtvaartmaatschappij. Direct na 1945 werd hij voorzitter van de Raad van Toezicht, later Raad van Commissarissen, van de Herstelbank, welke functie hij tot zijn overlijden vervulde. Jarenlang was hij voorzitter van "Radio Nederland Wereldomroep". Cultuur en natuur vonden in hem een warme voorstander. Ere-voorzitterschappen, beschermheerfuncties waren zijn deel, vergden veel van hem, van zijn toch al drukbezette werkschema. Wij komen daarbij op het terrein van de representatie, een functie, die nu eenmaal eigen is aan de veelzijdige naoorlogse taak van de burgemeester van een grote stad. Honderden "openingen" verrichtte hij, van internationale congressen, van gebouwen, bruggen,

volkstuintuinen. Geen gebeurtenis van enig belang voor de burgerij of hij zette er luister bij, hetzij in ambtscostuum, hetzij in een sportief colbert; met vaardigheid hanteerde hij desgewenst de zilveren troffel, maar ook de eerste kruiwagen met tuinaarde. Zijn innemend, hoffelijk karakter, zijn speelse agiele geest, zijn vlotte verschijning, herinnerden vaak aan zijn Franse afkomst; waartegenover stond dat kritische geesten er tevens iets van de "Franse slag" in meenden te onderkennen. Zwaar was de last van de vele officiële verplichtingen van hoger orde, die in toenemende mate op hem kwamen te rusten. In de statige ambtswoning gebruikten vorsten de lunch, werden vele delegaties en missies ontvangen. In de lommerrijke tuin wervelden vrolijke groepen volks- of beroepsdansers; in de "balzaal" droegen zangeressen, declamateurs bij aan de vreugdevolle bijeenkomsten.

De "vliegende burgemeester"

Het kon niet anders of in de naoorlogse jaren van herstel der internationale relaties was burgemeester d'Ailly een geziene gast en spreker in vele hoofdsteden van verscheidene continenten. In 1947 zien wij hem in Praag, Stockholm en Moskou de stad representeren. Juni 1948 brengt hem in New York, waar hij aan de zijde van de burgemeester dier stad vijf uur het défilé gadeslaat van Groot New York, dat zijn gouden jubileum viert. In het najaar van 1949 bezocht hij Suriname; daarna spreker op het jaarlijks congres van de "American Municipal Association" in Cleveland (Ohio), waar hij aller aandacht tekt met een redevoering, getiteld "Amsterdam in the Year 2000; an Example of Town Planning". In het voorjaar van 1951 scheept hij zich in aan boord van het motorjacht "Amsterdam" voor een havenpropagandareis langs de Rijn. Twaalf dagen duurt de tocht naar Bazel; telkens weer rijdt hij als gast van gemeentebesturen vanaf de Rijn - omzwermd door motorescortes - de steden binnen, houdt toespraken op stadhuizen en in de zetels van Kamers van Koophandel. Einde 1952 bezocht de "vliegende burgemeester" Australië; najaar 1955 Zuid-Afrika. Wie - als schrijver dezes - hem op menige tocht heeft mogen vergezellen, restte slechts verbaasd te zijn over zijn aanpassings- en uithoudingsvermogen. Nauw - vooral in de eerste jaren van zijn bewind - waren zijn relaties tot Koningin Wilhelmina, die herhaaldelijk wekenlang in zijn stad verbleef. Het was uit Haar handen, dat burgemeester d'Ailly midden december 1947 ten paleize de nieuwe stadsvlag met het devies "Heldhaftig, Vastberaden, Barmhartig" ontving. Haar troonafstand en de inhuldiging van prinses Juliana in september 1948 namen hem niet weinig in beslag. Zijn kort daarop gevolgde benoeming tot groot-officier in de Orde van Oranje Nassau getuigde van de vorstelijke erkenning van zijn grote verdiensten.

Lang is de lijst van gekroonde hoofden, presidenten, burger- en militaire autoriteiten uit alle werelddelen, die hij met zijn charme voor zich innam. Een hoogtepunt daaronder was in 1954 ongetwijfeld het bezoek van de Franse president René Coty met echtgenote, waarbij een rondvaart op een wonderschone juli-avond langs de geïllumineerde grachten, omzoomd door honderdduizenden, de hoge gasten zichtbaar tot verbazing en bewondering bracht. Midden 1956 bracht - op initiatief van burgemeester d'Ailly - de achttienjarige prinses Beatrix een officieel bezoek aan de stad, waarbij hij ten stadhuize een kostbare Franse bijbel als stads geschenk overreikte; staande op de achterplecht van een motorjacht, steek onder de arm, degen ter zijde, voerde hij de prinses van stadhuis naar ambtswoning. Een unieke wijze van gastheerschap en stadsrepresentatie.

Niet altijd over rozen

Niet altijd is - begrijpelijkerwijs - zijn pad over rozen gegaan. Heftig kon hij verstoord zijn, wanneer "Den Haag" weer een spaak in het hoofdstedelijke wiel stak. In de periode maart-september 1948 vonden de gebeurtenissen in Tsjecho-Slowakije plaats, waarbij de communisten in dat land rauwelijks de macht overnamen, hetgeen een heftige weerslag vond in het hoofdstedelijk leven en de beraadslagingen in de gemeenteraad. Met als uiteindelijk gevolg: ontslag aan twee communistische wethouders. Een voor ons land ongewone situatie ontwikkelde zich in een zitting

van de gemeenteraad in juli 1949, waarbij voorzitter d'Ailly enkele malen de beraadslagingen schorste en uiteindelijk de voorzitter van de communistische fractie met de sterke arm uit de zaal deed verwijderen. Het waren zwarte dagen voor hem, toen in maart 1955 duizenden leden van het gemeentepersoneel tot staking overgingen, waarbij militaire bijstand moest worden ingeroepen. Op de trams reden gewapende militairen mee; vuilnis werd opgehaald door soldaten. Een staking met een lange, bittere nasmaak, die leidde tot het ontslag van 61 gemeentearbeiders.

Arnold d'Ailly's spontaan karakter leidde niet zeldzaam tot verrassende beslissingen. Het was zijn warm kloppend hart, dat hem - onmiddellijk na de watersnoodramp in 1952 - bewoog tot een spontane toezegging van een bedrag van f 500.000 aan het verzonken Schouwen-Duiveland, spoedig gevolgd door een verwijt aan Zeeuwse werkers, die weigerden op zondag de gaten te dichten, hetgeen ter plaatse niet weinig beweging veroorzaakte. Zijn plotseling bedanken als lid van de Partij van de Arbeid verwekte in weer andere kringen verbazing, evenzeer als zijn verbreking met de banden met de Rijksakademie van Beeldende Kunsten in 1953. Vrij onverwacht viel zijn besluit in september 1956 om aan Hare Majesteit de Koningin met ingang van 1 januari daaropvolgend ontslag te vragen. Het was in die dagen, dat Amsterdam zich begon te realiseren, welk een verlies hun te wachten stond. December 1956 bracht dagen van afscheid en eindeloze betuigingen van erkentelijkheid voor deze burgemeester, wiens heengaan - wie hem ook zou opvolgen - een leegte zou laten.

De stad vereerde hem met de gouden medaille, de hoogste stedelijke onderscheiding. Maar wellicht sprak een ander feit nog duidelijker: dat was tijdens de oudejaarsavond radio-conférence van 's-lands eerste cabaretier Wim Kan, die hem, ten aanhore van miljoenen landgenoten, bezong en aldus besloot: adi dan d'Ailly, adi!

Opnieuw actief

Bij de intrede van het jaar 1957 gaat de oud-burgemeester deel uitmaken van de directie van de Nationale Handelsbank, welke functie hij begin februari 1960 neerlegt, op grond van meningsverschillen over de leiding van de bank. Het was toen een tijdlang stil om d'Ailly; zijn leven had een andere koers genomen, die hem - als cultuurminnaar - in het Griekse land bracht. Negenenvijftig jaar oud neemt hij in 1961 de leiding van de "Bond Heemschut" op zich. Met geestdrift en voortvarendheid leidt hij de vereniging op vele excursies en bijeenkomsten. Hij aarzelt niet - hoewel oud-bankier - mede te strijden in de gelederen van hen, die de bouw van nog een bank in de Vijzelstraat willen voorkomen. Midden 1967 blijkt - door de publicatie van een brochure "Vernieuwing onzer democratie" - dat hij zijn belangstelling voor het bestuur van stad en land geenszins heeft verloren. Helaas, 1967 ziet hem als een man, wiens krachten gaandeweg minder worden. In de avond van 24 november van dat jaar ontvliedt hem het leven. Vier dagen later wordt hij ter aarde besteld, in de geest zoals hij dit had vastgelegd. Op de begraafplaats rondom de kleine kerk van Spaarnwoude vindt hij - in het bijzijn van naaste familie en naaste vrienden - zijn laatste rustplaats in het wijde, Hollandse polderland, met aan de ooster-einder de contouren van de stad, die hij tien jaar lang zo uitzonderlijk had gediend.

De herinnering daaraan houdt een zerk, waarin is gebeiteld „Mr. Arnold J. D'Ailly, burgemeester van Amsterdam van 1 oktober 1946 - 1 januari 1957”, levendig.

P.J. Mijsenaar

Bron: *Economisch-Historisch Jaarboek* 32 (1969) 321-327.